

УДК 37.015.3:159.923

Бургун І.В., Штуца О.В.*

НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЩАСЛИВОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано підходи до вивчення щастя: психологічний, філософський, педагогічний. Описано приклади формування щасливої особистості в навчальних закладах України. Розкрито поняття навчально-пізнавальної компетентності в контексті розвитку щасливої особистості, зроблено спробу розглянути навчально-пізнавальну компетентність як один з елементів щасливої особистості, виокремлено умови розвитку щасливої особистості в навчанні. Навчально-пізнавальна компетентність забезпечує можливість особистості зайняти активну життєву позицію в соціумі, бути самодостатньою, самостійною і щасливою особистістю. Думка про важливість навчання, набуття освіти в розвитку щасливої особистості проходить наскрізною лінією через статтю.

Ключові слова: щаслива особистість, елементи щасливої особистості, навчально-пізнавальна компетентність, умови розвитку щасливої особистості в навчанні.

Виховання щасливої особистості – гуманістична мета сучасної освіти.

Проблема людського щастя хвилювала вчених ще з давніх часів. Багато їх зверталось до вивчення щастя, щасливої особистості. Аристотель, Сенека, Боецій, Платон, Сократ, Ф. Гегель, І. Кант, Ф. Ніцше, Г. Сковорода, Ф. Шиллер, Б. Рассел присвятили свої праці дослідженню сутності поняття людського щастя, шляхів його досягнення. Зокрема Г. Сковорода ставив щастя людини в залежність від діяльності [1].

Однак вплив навчально-пізнавальної компетентності на формування щасливої особистості вивчений недостатньо.

Проблема розвитку щасливої особистості переважно цікавить психологів. Вони пов'язують щастя людини з психологією особистості, розглядають його в контексті психологічного благополуччя. Зокрема такі зарубіжні вчені, як Е. Дінер і Р. Ларсен розглядають щастя через позитивні емоційні стани людини в різних життєвих ситуаціях [2].

Психологічні механізми виховання щасливої особистості в сім'ї розглядали німецькі педагоги й психологи У. Бек, В. Бергман, Д. Бом, С. Гашек, Е. Гейслер, Д. Ельшенброаш, В. Кемплер, Ф. Кох, Д. Ленцен, А. Нейл, А. Пфайфер, Г. Райман, Д. Рисман, У. Рогге, А. Філіпс, Х. Хенсен, М. Хоркс, Б. Гофман, В. Хаас, Г. Шварц, Д. Штерн, Е. Шейн.

Дослідженню проблеми розвитку навчально-пізнавальної компетентності як складової щасливої навчальної діяльності присвячено праці І. Бургун, С. Воровщикова, О. Савченко, О. Харитонової, А. Хуторського та ін. Так, І. Бургун визначає навчально-пізнавальну компетентність як інтегровану якість, що забезпечує суб'єктність учня в навчально-пізнавальній діяльності [3]. С. Воровщиков виокремлює навчально-пізнавальну компетентність як ключову освітню компетентність. Ця компетентність передбачає володіння учнями сукупністю особистісно-усвідомлених знань та умінь, що дозволяє самостійно розв'язувати пізнавальні проблеми, опановувати необхідні для цього знання і вміння [4]. О. Савченко розглядає цю компетентність як «уміння вчитися», яке є цілісним індивідуальним утворенням і складається з мотиваційного, діяльнісного та ціннісного компонентів [5]. О. Харитонова визначає це поняття як сукупність знань, умінь, навичок і використання їх для здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності [6]. А. Хуторський зазначає, що навчально-пізнавальна компетентність є сукупністю компетентностей учня у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що містить елементи логічної,

* © Бургун І.В., Штуца О.В.*

методологічної, евристичної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними об'єктами, які пізнаються учнем [7].

У своїх дослідженнях І. Якиманська звертає увагу на таке: ще К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франк запевняли, що школа повинна бути лабораторією для відкриття унікального «Я» кожної дитини, допомагати їй в усвідомленні й розкритті власних можливостей, становленні самосвідомості, у самореалізації та самоствердження [8]. Освіта дозволяє реалізувати людині власний потенціал, активно привносити його в життя соціуму і за рахунок цього наповнювати власне життя сенсом, новими цілями тощо. Щаслива особистість та, яка змогла себе реалізувати, яка затребувана в суспільстві.

Тому саме навчально-пізнавальна компетентність, за словами О. Савченко, надає можливість особистості зайняти активну життєву позицію в соціумі, бути самодостатньою, самостійною і щасливою [5]. Її потрібно розглядати не лише як фактор, що дозволяє отримати якісну загальну освіту, потім оволодіти професією, досягти необхідної кваліфікації, нових векторів діяльності, але й як фактор щасливої особистості, яка завдяки своїй здатності здійснювати навчально-пізнавальну діяльність може успішно саморозвиватися, самореалізуватися.

Метою цієї статті є дослідження навчально-пізнавальної компетентності як елемента щасливої особистості.

Поняття «щастя» розглядалось з різних точок зору – психологічної, філософської, педагогічної. Щасливою є та людина, яка живе й працює із задоволенням, займається улюбленою справою. Зокрема психологи вважають, що в більшості індивідів, які виконують цілеспрямовану діяльність, почуття задоволення виникає від самого факту включення в таку діяльність [2].

Важливою складовою щастя є відчуття причетності, «спільної справи», колективного співпереживання особистого щастя і здатність радіти щастю інших [9]. Відомий російський психолог О. Петровський пише: «... на відміну від індивіда, особистість визначається не діяльністю, яку безпосередньо виконує людина, та її предметними результатами, а опосередковано – через зміну буття інших людей, з якими вона спілкується і виконує спільну діяльність, що може бути окреслено терміном внесок» [10].

Відповідно до філософських поглядів Г. Сковороди щастя людини перебуває в прямій залежності від її діяльності. Він стверджував, що людина щаслива тоді, коли її життя відповідає своєму призначенню, і щастя полягає в праці, що відповідає внутрішнім здібностям людини та приносить користь суспільству. Шлях до щастя, на думку мислителя, лежить через самопізнання людиною своїх здібностей і нахилів до певного виду діяльності. Г. Сковорода наголошував, що саме освіта здатна зробити життя народу щасливим [1].

Педагоги, спираючись на загальні положення філософської та психологічної науки, зазначають, що формування щасливої особистості відбувається в діяльності. На їх думку, бажання відчувати себе щасливим вимагає щоденної діяльності, і щаслива особистість – це та особистість, яка працює над собою [11]. У багатьох педагогічних дослідженнях наголошено, що крім високої чутливості, емпатійності, внутрішньої свободи та індивідуальності, на щастя людини впливають сформовані загальноінтелектуальні вміння [12 та ін.].

Отже, в усвідомленні поняття «щастя» виявляються різні боки особистості людини – емоційний, вольовий, інтелектуальний, діяльнісний. Тому необхідною умовою щастя є всебічний розвиток людини, відчуття внутрішньої свободи особи.

Про необхідність всебічного розвитку особистості наголошено в Національній доктрині розвитку освіти. Зокрема в ній зазначено, що національне виховання повинно забезпечувати «...всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток

її здібностей та обдаровань, збагачення духовної культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору» [13]. Фактично мова йде про формування щасливої особистості.

Педагогічна практика має приклади успішного розв'язання цього завдання. Так, у Харківському національному педагогічному університеті розроблено курс «Педагогіка щастя» [14]. Цей курс призначено для учнів 10-11-х класів загальноосвітніх шкіл з базовим рівнем знань, умінь і навичок. Його рекомендовано для використання майбутніми педагогами, вихователями, психологами і соціальними працівниками в сфері виховання й освіти.

Цільове призначення елективного курсу «Педагогіка щастя» – сприяння розвитку особистості учнів, створення умов для їх соціального і культурного самовизначення, для накопичення особистісних ресурсів до усвідомленого вибору життєвого шляху й успішної соціалізації після закінчення школи [там само].

Основними завданнями курсу є: вироблення навичок самоаналізу; актуалізація й активізація процесу дослідження школярами власних особистісних ресурсів, необхідних для успішного життєвого самовизначення; підвищення компетентності учнів через розширення й поглиблення знань про свою індивідуальність; осмислення старшокласниками своїх життєвих цінностей тощо [там само].

По закінченні курсу школярі повинні знати: основні поняття про особистість, основи особистісного самовизначення, основи евдемоністичного виховання, основні поняття позитивної психології, свої особистісні якості і способи самовдосконалення.

Зміст елективного курсу «Педагогіка щастя» складають не лише знання про людину як особистість, але й знання про щастя, його складові, взаємозв'язок щастя з категоріями здоров'я, відомості про основи особистісного самовизначення, самовдосконалення й саморозвитку, шляхи досягнення щастя та ін. [там само].

Викладене вище дозволяє виокремити необхідну умову, що забезпечує успіх людини в житті, сприяє її щастю. Це насамперед її залучення до діяльності, що забезпечує її розвиток і становлення як суб'єкта власного життя. Лише в діяльності досягається розвиток самостійності, позитивної Я-концепції, емоційно-вольової сфери особистості, відбувається самореалізація, саморозвиток.

Отже, бути щасливим означає бути суб'єктом власної життєдіяльності. Суб'єкт власної життєдіяльності – «індивід, який свідомо, творчо і відповідально, беручи себе за точку відліку й водночас керуючись моральними принципами людського співжиття, визначає мету власного життя; знаходить або створює засоби, необхідні для досягнення цієї мети, підпорядковує вибір засобів меті; приймає рішення про перехід від задуму до здійснення, співвідносячи свої «хочу» й «можу» з актуальною ситуацією; виконує те, що вирішив, долаючи опір зовнішніх і внутрішніх перешкод; оцінює результати виконаного, створеного, досягнутого; інтегрує в індивідуальному досвіді результати й способи діяльності» [15, с. 15-16].

Одним зі шляхів розвитку суб'єктності особистості є освіта. Для цього вона має озброїти учня методологією творчої діяльності, методологією проектування й передбачення можливих наслідків майбутньої діяльності, тобто сформувати компетентність. Саме такий учень у майбутньому може перетворитися на творця історії власного життя. Отже, компетентність характеризує суб'єкта діяльності.

Компетентна особистість – це насамперед суб'єкт діяльності, який може свідомо визначати її мету, обирати з уже відомих або розробляти нові способи її досягнення, реалізувати діяльність відповідно до розробленого плану дій, здійснювати рефлексію [3]. Життєва компетентність особистості забезпечується сукупністю компетентностей – навчально-пізнавальною, соціальною, загальнокультурною,

здоров'язбережною, підприємницькою, громадянською та компетентністю з ІКТ. Саме ці компетентності гарантують успішну соціалізацію учнів.

Особливе місце серед ключових компетентностей займає навчально-пізнавальна. Вона забезпечує здатність особистості навчатися упродовж усього життя, що є вкрай важливим для її успіху в різних сферах діяльності, а отже для її щастя. Навчально-пізнавальна компетентність характеризує учня як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, здатного її виконувати.

Для того щоб розвинути суб'єктність учня, потрібно чітко уявляти структуру навчально-пізнавальної компетентності та створити в навчанні умови, що забезпечують становлення її елементів – компетенцій.

У структурі навчально-пізнавальної компетентності учнів виокремлюють: навчально-пізнавальні потреби, інтереси та цінності, спеціальні та методологічні знання, загальнонавчальні та спеціальними вміння, мінімальний досвід здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності [3]. Усі ці елементи можна вважати елементами щасливої особистості учня.

Отже, для того, щоб сприяти розвитку щасливої особистості в навчанні, потрібно створити умови для комплексного розвитку її навчально-пізнавальних потреб, інтересів та цінностей, спеціальних та методологічних знань, загальнонавчальних та спеціальних умінь, забезпечити досвід здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Навчально-пізнавальна компетентність є необхідним елементом щасливої особистості. Без інтелектуального розвитку, постійного самовдосконалення неможливе відчуття внутрішнього задоволення, а отже й щастя.

Подальшого розгляду потребує вивчення впливу інших ключових компетентностей, зокрема соціальної, загальнокультурної, здоров'язбережної, громадянської на розвиток щасливої особистості.

Литература:

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів : [у 2-х т.] / Григорій Сковорода. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 1973. – 532 с.
2. Diener, E. The Satisfaction with Life Scale / E. Diener, R.A. Emmons, R. Larsen, S. Griffin // Journal of Personality Assessment. – 1985. – № 47. – Р. 1105-1117.
3. Бургун І. В. Розвиток навчально-пізнавальних компетенцій учнів основної школи в навчанні фізики [Текст] : [монографія] / І. В. Бургун. – Херсон : Грінь Д. С., 2014. – 590 с.
4. Воровщиков С. Г. Внутрешкольная система развития учебно-познавательной компетентности старшеклассников [Электронный ресурс] / С. Г. Воровщиков // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – 30 сентября. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-8.htm>.
5. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність середньої освіти [Текст] / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 34-47.
6. Харитоновна О. В. Развитие учебно-познавательной компетентности старшеклассников на уроках геометрии [Текст] : дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Харитоновна Ольга Владимировна. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 167.
7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции : технология конструирования [Текст] / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55-61.
8. Якиманська І. С. Разработка технология личностно ориентированного обучения [Текст] / И. С. Якиманська // Вопросы психологии. – 1995. – № 2.
9. Аргайл М. Психология счастья [Текст] / М. Аргайл. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 271 с.
10. Петровский В. А. Личность: феномен субъектности [Текст] / В.А. Петровский. – Ростов-на-Дону, 1993. – 238 с.

11. Сурженко О. П. Виховання щасливої дитини в сучасній німецькій сім'ї [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія та методика виховання / О. П. Сурженко. – Луганськ, 2010. – 20 с.
12. Ананьев Б. Г. Развитие детей в процессе начального обучения и воспитания [Текст] / Б. Г. Ананьев // Проблемы обучения и воспитания в начальной школе. – М. : УЧПЕДГИЗ, 1960. – С. 3-28.
13. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. [Текст] // Освіта України. – 2001. – № 29. – С. 4-5.
14. Уварова Т. Ю. Щаслива людина – здорова людина [Текст] / Т. Ю. Уварова // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції, 31 березня – 3 квітня 2011 р.: у 2-х томах / За ред. М. С. Гончаренко. – М. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Т. 1. – 2011. – С. 227-230.
15. Татенко В. О. Суб'єктна парадигма у психології освіти [Текст] / В. О. Татенко // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 2. – С. 11-23.

Бургун І.В., Штуца Е.В.

УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ЭЛЕМЕНТ СЧАСТЛИВОЙ ЛИЧНОСТИ

В статье проанализированы подходы к изучению счастья: психологический, философский, педагогический. Описаны примеры формирования счастливой личности в учебных заведениях Украины. Раскрыто понятие учебно-познавательной компетентности в контексте развития счастливой личности, сделана попытка рассмотреть учебно-познавательную компетентность как элемент счастливой личности. Исходя из структуры учебно-познавательной компетентности, выделены условия развития счастливой личности в обучении. Учебно-познавательная компетентность обеспечивает возможность личности занять активную жизненную позицию в социуме, быть самодостаточной, самостоятельной и счастливой. Мнение о важности обучения, получения образования в развитии счастливой личности проходит сквозной нитью через статью.

Ключевые слова: счастливая личность, элементы счастливой личности, учебно-познавательная компетентность, условия развития счастливой личности в обучении.

Burhun I.V., Shtutsa E.V.

EDUCATIONAL AND COGNITIVE COMPETENCE AS ELEMENT OF HAPPY PERSONALITY

This article analyzed approaches to study happiness, concept of educational competence, attempts to consider educational and cognitive competence, as part of a happy person. The article discussed the views of scientists concerning to the study of happiness. Some scientific approaches to the study of happiness include: psychological, philosophical, pedagogical one. The main focus of author is worked out research of happiness of the individuality in terms of training and education. Educational and cognitive competence was covered in terms of such scientists as S. Vorovsychkov, O. Harytonova, O. Savchenko, A. Khutorskoi. The idea of importance of training, acquiring education through teaching and learning competence is the key line through this article. Also, the article stated that education allowed freedom for a potential person, he (she) could actively bring in the life of a society his (her) own knowledge, skills, ideological position, did all his (her) best to fill his (her) life with sense, to live for goals and to enjoy his (her) profession. The author emphasized that a happy person was able to realize himself/herself that needed in society. It was indicated that forming of intellectual abilities was not possible without the possession of educational and cognitive competence, which was a key educational competence. The author noted that the content of education was general competence – key line through all the learning objects and by socially meaningful for implementation of appropriate teaching materials. It was given the educational needs of people who were part of spiritual needs; we can confidently assert that educational and cognitive competence is a part of a happy person.

Key words: happy personality, elements of happy personality, educational and cognitive competence, conditions of development of happy personality of teaching.